

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

**Министерство образования Республики Тыва
МУ Управление образования Тес-Хемского кожууна
МБОУ Кызыл-Чыраанская СОШ**

РАССМОТРЕНА:

На педагогическом совете

Протокол № 33

от «30» августа 2024 г.

СОГЛАСОВАНА:

Зам. дир. по УВР

Донгак

/Донгак Е.М./

«03» сентября 2024 г.

УТВЕРЖДЕНА:

директором школы:

Эрендей

/Эрендей А.В./

Приказ № 10

«03» сентября 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная /тувинская/ литература»

для обучающихся 6 класса

Ак-Эрик, 2024 г.

6-гы класска төрөөн чогаал эртемнин тайылбыр бижии

Төрөөн чогаал эртемнин өөрөдилге-методиктиг комплекзинге хамааржыр ажылчын программа «Кол ниити өөрөдилгениң 5–9класстарыңа «Төрөөн (тыва) чогаал» эртемнин чижек өөрөдилге программасыңа» (улаштыр – Программа) даянып, 5-7 класстарның «Төрөөн чогаал», 8-9 класстарның «Тыва чогаал» өөрөдилге номнарыңа дүүштүр кылдынган.

Өөрөдилгениң Федералдыг күрүне стандартызының (улаштыр –ӨФКС) «Родной язык и родная литература» деп өөрөдилге кезээнде киирген «Төрөөн чогаал» эртемин шингээткениниң түңнелдерин кичээнгейге алган.

Программада Россия Федерациязының хамаатызының мөзү-шынар сайзыралыңа болгаш кижизидилгезинге хамаарышкан Концепциязында айыттынган чүүлдерни болгаш Тыва Республиканың регионалдыг, этнокультурлуг онзагайларын, ол ышкаш Россия чоннарының хамааты ниитилелинге хамаарышкан эп-сеткил каттыштырылгасы, культуралар аразында чөптүг харылзаа тургузар сорулгаларының бүгү байдалдарын барымдаага ап, өөренип көргөн.

Чижек Программаның кол таваа кылдыр дараазында хоойлу, доктаал, саавырлар алдынган:

- Конституция Российской Федерации (с изменениями на 01.07.2020 г.) ст. 26;
- Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;
- Федеральный закон от 03.08.2018 г. № 317-ФЗ «О внесении изменений в статьи 11 и 14 Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации»;
- Приказ Министерства просвещения Российской Федерации от 16 ноября 2022 №993 «Об утверждении федеральной образовательной программы основного общего образования»
- Приказ Министерства просвещения Российской Федерации от 12. 08. 2022 №732 «О внесении изменений в федеральный государственный образовательный стандарт среднего общего образования, утвержденный приказом Министерством образования и науки Российской Федерации от 17 мая 2012г. № 413»
- Конституция Республики Тыва (с изменениями на 12.04.2019 г.) ст.5, 24;
- Закон ВХ-1 «О языках в Республике Тыва» от 31.12.2003 г. № 462 (с изменениями на 12.04.2019 г.);
- Закон Республики Тыва от 21.06.2014 г. № 2562 ВХ-1 «Об образовании в Республике Тыва» (с изменениями на 02.06.2019 г.).

Төрөөн (тыва чогаал) эртеми – Тыва Республиканың школаларының өөрөдилге планында кирип турар кол эртемнерниң бирээзи. Уругларның делегей көрүүшкүнүн делгемчидеринге, хамааты угаан-бодалын, иштики сагыш-сеткилин хевирлээринге ук эртемниң салдары улуг.

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИН ӨӨРЕДИРИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Сорулга: төрөөн (тыва) чогаал эртеминге даянып, сагыш-сеткил, делегей көрүүшкүнү делгем, чаагай үзел-бодалдыг, чогаадыкчы аргашинектиг, кижилер аразында харылзажылганың бүгү кылдыныгларын билир, бедик хамааты туруштуг кижини өөредип, кижизидип, сайзырадырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары.

Сорулгаларын күүседириниң аргалары:

- амыдыралды бүгү талалыг онзагай көргүзөр уран чүүлдүн бир хевири болур чечен чогаалды чүгле сагыш-сеткил хайныышкыны-биле хүлээп номчуурун эвес, а номчаанын ханы сайгарып, бодунуң бодалын (туружун) бадыткалдыг тайылбырлап база өскелерниң туружун (бодалын) дыңнап, өөренип, деңнеп өөрениринге чаңчыктырары;т сммтт
- чогаал, сөзүглел төрөөн чонунуң ыдыктыг үнелериниң, чаңчылчаан амыдыралының үндезинин илереткен чепсек дээрзин билиндирери;
- төрөөн (тыва) болгаш Россия чоннарының биче буурай база делегей чоннарының чогаалдарын сайгарып өөрениринге төрөөн дылдың үнезин, ооң эгээртинмес байлаан медреселдии-биле ажыглап өөренирин билиндирер ажылдар;
- чечен чогаал авторнуң онзагай, бот-тускайлаң, уран-чечен делегейи, уран чүүлдүн бир хевири дээрзин таныштырар ажылдар;
- чогаал эстетиктиг болгаш мөзү-шынар илередир чепсек дээрзин тодарадыр ажылдар;
- тема болгаш идеяны тодарадырынга сөзүглелдин уjur-утказын, дылының уран чурумалдыг аргаларының, тургузуунуң онзагайын,бижиттинген аянын тодарадыр ажылдар;
- тыва чогаалды өске чогаалдар-биле, уран чүүлдүн өске хевирлерибиле деңнеп сайгарар ажылдар;
- уругларның чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр ажылдар;
- класска азы бот-тускайлаң номчаан чогаалдарынга хамаа-рыштыр шүгүмчүлелдиг чүүлдерни, үнелелдерни бодунуң деңнели-биле угаап-бодап, шын чугаалап, бижип өөрениринге чаңчыктырар ажылдар;
- чогаалда чуруттунган амыдыралды бүгү талазындан өөренип көрүп, чогаал маадырларынга, хөделиишкиннеринге хамаарыштыр бодунуң хамаарылгазын, туружун илередип өөренирин хевирлээр ажылдар;
- аас болгаш бижимел ажылдарга бодалын чогаал сөзүглели-биле бадыткап, тода илередип өөредиринге угланган ажылдар;
- бижимел чугааның хевирлерин (тоожуушкун – бердинген чижекке дүүштүр сөзүглелди тургузары; угаап-сайгарары – айты-рыгларга бижимел харыы бээри; тодарадып бижири – маадырның характеристиказын тургузары) күүседип өөрениринче угланган ажылдар;
- бодунуң көрүжү-биле сөзүглел чогаадып шыдаар база чуруктарга даянып, чогаадыкчы арга, мергежилди сайзырадыр ажылдар;

- өске чоннарның ёзу-чаңчылдарын сонуургаар, кижилер-биле эптигчөптүг харылзажылганы кижизидеринче угланган ажылдар;
- кандыг-даа чогаалдарны номчуп, амыдыралчы билиглерни шингээдип ап, хостуг үезин шын ажыглап өөредир ажылдар;
- чечен чогаал – чогаалчының (авторнуң) делегейи, ооң амыдыралды номчукчуга таныштыларының хуу көрүжү дээрзин уругларга таныштылары, угаан-медерелинге быжыглаар ажылдар;
- номчаан чүүлүн сайгарылгалыг хүлээп ап көрүп, бодунуу-биле тайылбырлап билиринге чаңчыктырар ажылдар;
- чечен чогаалды медерелдиг, утказын ханы билип номчууру ажыктыг, өөредиглиг, кижизидилгелиг дээрзин билиндирип, бот-тускайлаң ном номчуурунга хереглелин хандырып, чаа чогаалдарны сонуургап номчуурунга кижизидер ажылдар;
- тыва дылынга, ёзу-чаңчылдарынга хумагалыг болурун кижизидер ажылдар;
- чогаалдарга болгаш уран чүүлдүң өске хевирлеринге даянып, кижизиг аажы-чаңга, хамааты бот-медерели бедик, төрөөн чуртунга шынчы чорукка кижизидер ажылдар;
- өөреникчилерниң аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр ажыл-чорудулга.

6-гы класска төрөөн чогаал кичээлинин календарь-тематиктиг планы

Тема, эгениң ады	Программаның уjur-утказы	Шагы	Өөреникчилерниң күүседир уjurлуг кол-кол ажыл-чорудулгазы	Эрттирер үези	
				план	факт
Аас чогаалы – чоннуң эртинези					
Улустуң аас чогаалы. Мифтер болгаш тоолчургу чугаалар	<p>Чечен чогаал уран чүүлдүң бир хевири.</p> <p>Мифтер болгаш тоолчургу чугаалар: «Ай, хүн», «Чеди-Хаан сылдыс»«Үгер канчап дээрже үне бергенил?»</p> <p>«Кижини канчап эң-не күштүг амытан болганыл?»</p> <p>«Күскениң чылга киргени»</p> <p>«Үттүг-Хая дугайында тоолчургу чугаа»</p> <p>«Хайыракан»</p> <p>«Теве-Адар».</p> <p><i>Литература теориязы:</i> миф болгаш тоолчургу чугаалар</p>	8	<p>Сайгарып номчуур чогаалдар-биле таныжылга. Төрөөн – тыва чечен чогаал уран чүүлдүң бир хевири дээрзин билип алыр. Төрөөн (тыва) чогаалдың уран чүүлдүң өске хевирлериниң аразында туружун тодарадыр. Чуртталганы сөстүң уран чүүлүңге чуруурунуң онзагайын илередип билир. Кижиниң мөзү- шынарының болгаш эстктиктиг көрүжүнүң хевирлеттиренинге чечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир.</p> <p>Чогаалды сайгарылгалыг номчууру азы сайгарылгалыг эдерти чугаалаар.</p> <p>Тоолчургу чугааларда болгаш мифтерде дылдың чурумалдыг аргаларын тывары болгаш оларның чечен чогаалга салдарын илередир.</p> <p>Бөлүктөп ажылдаары: «миф» (тоолзуг чугаа) болгаш «тоолчургу чугаалар» деп терминнерниң ылгавырлыг онзагайларын илередир. Делегей билип алышыкынын, чүдүлгө болгаш кижилерниң алыс күзел дугайын мифтерде көргүскенин хайгаарап билир.</p> <p>Ниити ажылдаары: мифтерде болгаш тоолчургу чугааларда дылдың чурумалдыг аргаларын тывары болгаш оларның ажыглалының салдарын, уjur-утказын билип турар.</p>		
	Тоолчургу чугаа: «Амыр-Санаа дугайында төөгү чугаа» (2)	6	Тоолчургу чугааларның идеялиг утказы-шынары-биле ажылдап билири.		

	<p>«Кыры сөөгү»</p> <p>«Хөөмейлээр Бүдүкпен».</p> <p>«Тоолчургу болгаш төөгү чугаалар дугайында»</p> <p><i>Литература теориязы: тоолчургу чугаа</i></p>		<p>Амыр-Санаа болгаш Будукпенниң омур-хевиринде тыва чоннуң аажы-чаңының илереп келгенин бодунуң көрүжү, туружу-биле бадыткалдыг тодарадып билир: мөзү-шынарының төлөптүү, чөптүг аажы-чаңы, төрөөн чуртунга шынчы бараан болуп чорууру. Гиперболаның чогаалдарда салдарын тодарадып билири.</p> <p>Янзы-бүрү чоннарның аас чогаалының хевирлеринде (мифтерде...) октаргай, делегей, кижини дугайында ниити чүүлдерни ылгап, тодарадып билир.</p> <p>Практиктиг ажил: тыва литератураның төөгүзүндө тоолчургу чугаалар болгаш мифтерни шинчилээнин өөренири.</p> <p>«Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока» деп номнуң «Мифы, легенды, предания тувинцев» деп кезээ-биле таныжылга.</p>		
	ЧСК. Чогаадыг	1	Бижимел чугаазын, сөс курлавырын байыдар.		
	Түңнел кичээл	1	Өөрөнгөн чогаалдарыңа янзы-буру чогаадыкчы ажилдар кылыр.		
	<p>Тыва улустуң ырлары:</p> <p>«Кадарчы», «Ала караан дешкен болза»</p> <p>«Межегей» «Самагалдай» «Хандагайты»</p> <p>«Очалаңдан кедилерин», «Тооруктуг долгай Таңдым», «Өдүгөн-Тайга», «Чашпы-Хемим»,</p> <p>«Алды баштыг Кара-Дагны», «Дөге-Баары».</p>	5	<p>Таблица-биле ажил: «Тыва улустуң ырларының темаларының хөй янзылыгы».</p> <p>Улустуң ырыларында чоннуң төөгүзүн, ёзу-чаңчылдарын, тыва кижиниң иштики делегейин тып шинчилээр, өөренир.</p> <p>Тыва улустуң ырларының, кожамык ырларның сагыш-сеткил илередип турар онзагайын билир, сайгарар, дылының тема аайы-биле бөлүктөп, тодарадып билири.</p> <p>Чогаадыкчы ажилдаары: улустуң ырларын күүседир.</p> <p>Чоннуң амыдыралының төөгүзү, мөзү-шынарга хамаарышкан үнелерге хамаарыштыр өөредиглиг чугааны чорудар.</p>		

	<i>Литература теориязы: тыва улустуң ырлары</i>				
	Кожан ырлар <i>Литература теориязы: частушки</i>	1	<p>Тыва улустуң кожан ырларының көшкүн чоннуң амыдыралыңа кандыг салдарлыг чораанын тодарадып билир.</p> <p>Чиге, тода, чидиг угаан сиңирген чоннуң кожан ырларының дылының онзагайын, тодарадып билир.</p> <p>Кожан ырыларның аялгаларының янзылары-биле таныжылга. Кожамыктап ырлап билир.</p> <p>Бөлүктөп ажылдаары: чоннуң эрги болгаш амгы үениң кожан ырыларын тема аайы-биле бөлүктөп, деңнеп шинчилеп билир.</p>		
	Алгыш-йөрээлдер <i>Литература теориязы: алгыш-йөрээлдер</i>	1	<p>Алгыш-йөрээлдер улустуң аас чогаалының бир хевири деп билир, оларның идеялиг утказы-шынарын толгаш тема аайы-биле бөлүктөрин тодарадып өөренир.</p> <p>Таблица-биле ажылдаары: алгыш-йөрээлдерниң бөлүктээшкинин, ужур-утказының, тургузуунуң, хемчээлинин онзагайларын тодарадып билир.</p> <p>Алгыш-йөрээлдерниң хевирлери болгаш идеялиг утка-шынары-биле таныжылга.</p>		
	Хамнар алгыштары. Таңды алгааны. Чаш уруг алгааны. Шагаа байырлалын алгааны. <i>Литература теориязы: заклинания дилег, тейлээшкин, мөргүл</i>	2	<p>Хамнаашкын – тыва чоннуң бурунгу чүдүлгези, алгыш деп жанр- биле таныжылга.</p> <p>Хам алгыштары – “тыва дылдың онзагай байлаан көргүскен национал байлак”, “шүлүк чогаалының эң-не бурунгу эртинези” дээрзин билип алыр.</p> <p>Алгыштарның ужур-утказының, уран чечениниң болгаш тургузуунуң онзагайы-биле таныжар база тодарадып билир. Бодунуң хамаарылгазын илередири. Амыдыралчы үнелер дугайында өөредиглиг чугаага (өөренгенинге хамаарыштыр) киржир.</p>		

			Аянның номчулга.		
Авторлугтоолдар	С. А. Сарыг-оол. Сказка «Агар-Сандан ыяш» (2) <i>Литература теориязы: гипербола болгаш литота (1)</i>	3	<p>Чаа үе, чаа амыдырал – хувискаал (революция) темазын онзагай аян-биле дамчытканының дугайында чугаалажыр.</p> <p>Аас чогаал-биле харылзаалыын тодарадыр.</p> <p>Ниити ажылдаары: чогаалдың дылының уран-чечени, чогаалчының дылының онзагайын тодаргайлап, илередип ажылдап билир.</p> <p>Гипербола болгаш литота дугайында билиг-биле таныжары, оларның чечен чогаалга салдарлыын илередири.</p> <p>Тоолдарда гипербола болгаш литоталарны тодарадыр.</p> <p>Бот-тускайлаң ажылдаары: бодунуң тоолун чогаадыры (шилилге-биле: аас болгаш бижимел)</p> <p>«Агар-Сандан ыяш» деп тоолда бар дээрзин билип алыр. Шилилгелиг онаалга:</p> <p>Тоолдарда гипербола болгаш литота, символдуг окур-хевир деп темаларга дыңнадыг кылыр.</p>		
Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы Тываның орус дылдыг чогаалчыларның шүлүктери	Братья Гримм. Тоол «Ак чылан» (очул. А. К.Калзан). С. В. Козлова. Шүлүк «Аъттыг-шеригжи кыс».	2	<p>Тоолдун идея-тематиктиг угланыышкынын тодарадыр.</p> <p>Чогаалда мөзү-шынар айтырыын болгаш ооң кижизидикчи салдарын илередир. Авторлуг болгаш тоолдарда ниити болгаш ылгавырлыг талаларын, аргаларын тыпкаш, оларның онзагайларын сактып, ниити илередири.</p> <p>«Аъттыг-шеригжи кыс» деп чогаалда лириктиг маадырның аажы-чаңының онзагайын илередир. Чогаалдың чугулазының болгаш чоннуң маадырларының – эки турачыларның аажы-чаңында ылгавырлыг талаларының дугайында тодарадып өөренир.</p> <p>Ада-чурттун улуг дайының чылдарында тыва эки турачыларның, совет чоннуң маадырлыг чоруктарының дугайын өөрениринин чугулазын тайылбырлап билир.</p>		

	ЧСК. Чогаадыг	1	Бижимел чугаазын, сөс курлавырын байыдар.		
	Түннел кичээл	1	Өөрөнгөн чогаалдарыңга янзы-буру чогаадыкчы ажылдар кылыр.		
Ойнай-сылдай сойгалажыр					
Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы	К-Э. К. Кудажы. Басня «Маргылдаа». С. С. Сюрюн-оол. Басня «Аът биле Оор»	2	Басняда чидиг айтырыг болгаш сургаалдыг утказын тодарадып билир. Ниити ажылдаары: маадырларны деңнээри болгаш аажы-чаңыңга үнелел берип билир. Маадырларны деңнеп сайгарары. Авторнуң туружун илередип, сюжет, тургузуг талазы-биле чураанының онзагайын илередири. Басняны рольдап аянның номчууру. Басняны шээжи-биленомчууру. Словарь-биле ажыл: фразеологизмнерниң утказын тайылбырлаар. Басняның мөзү-шынар болгаш кижизидикчи салдарын делгеренгей тайылбырлап билир. Басняларның маадырларының аажы-чаңыңга үнелел.		
Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы	И. А. Крылов. Басня «Шиижек биле көге-буга» <i>Литература теориязы: басня</i>	2	Басняны рольдап аянның номчууру. Ниити ажылдаары: басняда кижилер аразында хамаарылганы, кижилерде ниити болгаш ылгалдыг аажы-чаңнарны тодарадып билир. Авторнуң маадырларыңга, оларның аажы-чаңыңга хамаарылгазын илередир база кажар дилгиниң аажы-чаңын тодарадырда, кылыг сөстөрниң салдарын илередип билир. Крыловтуң басняларында мөзү-шынар айтырыын болгаш ооң кижизидикчи салдарын сайгарып илередир. Литературлуг терминнерге хамаарышкан сөстөрни шингээдир, сөзүглелдерни чаа билигни ажыглап, сайгарып билир. «Басня» деп билиишкинни шингээдири. Басня жанрының тывылганын болгаш дыл, тургузуг талазы-биле онзагайларын		

			илереди. Эрте бурунгу үениң болгаш амгы үениң басняларның онзагайларын тодарадып, деңнеп сайгарар. Бөлүктөп ажылдаары: Шүлүк болгаш басня жанрының дөмей болгаш ылгалдыг талаларын тодарадыры.		
Элээдилер делегейи					
Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	<p>С. К. Тока. Роман «Араттың сөзү» (шилиттинген эгелер) Мерген», «Тас-Баштыг», «Шаагай», «База кыш».(4)</p> <p>С. А. Сарыг-оол. Чечен чугаа «Ол-ла Маскажык» (2)</p> <p>О. О. Сувакпит. Чечен чугаа «Буянның сергези». (1)</p> <p>М. М. Дуюнгар. Чечен чугаа «Хлеб». (2)</p>	13	<p>Чогаалдың сөзүглели-биле таныжылга. Тоожунуң үзүндүлерниңужур-утказын номчуп, сайгарылгалыг чугаага киржип турар. Чогаалдың амыдыралчы үндезиннерин билир. Авторнуң туружун сайгарып билир, авторнуң туружунуң чогаалда илереп кээрин тодарадырып билир. Тас-Баштыгның омур-хевиринге үнелел кылып билир.</p> <p>«Ол-ла Маскажык» деп чогаалда бойдус чурумалының (пейзажтың) идея ажыдарынга салдарын билир. Тоожу жанрын рольдап аянный номчууру.</p> <p>Чечен чугааның темазын, көдүрттүнген чидиг айтырыын тодарадыр.</p> <p>Дылдың чурумалдыг аргаларының омурлуг салдарынын сайгарып билири.</p> <p>Чечен чугааның сайгарылгазы: дылдың чурумалдыг аргаларының, чогаалдың тургузуунуң онзагайының (пейзаж, интерьер, маадырның иштики монологу) идея болгаш тема ажыдарынга салдарын тодарадыр.</p> <p>Чогаалда болуушкуннарга хамаарыштыр бодунуң туружун бадыткалдыг илередип билир. Айтырыгларга аас-биле харыылаар. Калбак чогаалда лириктиг маадырның, авторнуң болгаш тоожукчу-авторнуң омур-</p>		

	<p>Ш. М. Суван. Тоожу «Киж-бүрүс». (3)</p> <p><i>Литература теориясы:</i> литературлуг маадыр – (1)</p>	<p>хевири тус-тус тодаргай ылгап, тайылбырлап билир.</p> <p>Маадыр болгаш прототип, авторнуң овуру, авторнуң чогаадыкчы допчу намдары деп билиишкиннерниң эге чадазын билип алып, тодарадып турар.</p> <p>Сөзүглелден омур-хевирлерниң янзыларын: кижиниң, бойдус чурумалының, үениң уран-чечен овурун, чылдың уран-чечен овурун, дириг амытанның уран-чечен овурун, болуушкуннуң, бир чүүлдүн уран-чечен овурун илередип билир.</p> <p>Чогаалдың сюжединге дүүштүр эдerti чугаалаар, оон тема и идея тодарадырынга онзагайын тодарадырыга, мөзү-шынар айтырыын тодарадырынга салдарын тодарадыры. Хар-оолдун аажы-чаңынга үнелел бээри. Жанрның онзагайын тодарадып, дылының чурумалдыг аргаларының тып, сайгарып билири.</p> <p>Сөзүглелге хамаарышкан айтырыгларга харыылап тура, чогаалдың утказын билип алып. Чечен чугааның кол идеязын тодарадыр. Чогаал маадырларынга хамаарылгазын бадыткалдыг илередип билир, оларның хөделиишкиннерин үнелеп турар. Персонажтарның чугааларынга дүүштүр диалог чугаа тургузуп билир. Тоожу жанрын сайгарып турар.</p> <p>Бөлүктөп ажылдаары: чогаал маадырларын деңней сайгарар. Маадырларга, оларның хөделиишкиннеринге хамаарыштыр бодунун бодалын, туружун илередип билири.</p> <p>Калбак чогаалдың сюжедин сайгарарын билир. Чечен чугааның темазын, идеязын тодарадыр. Чогаалдың утказын сөзүглелге чоок эдerti</p>	
--	---	---	--

			чугаалаар. Чогаалда болушкуннарга, маадырларга хамаарыштыр авторнуң туружун илередип билир.		
Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы	А. В. Неверов. Тоожу «Аыштыг- чемниг Ташкент хоорай» (очул. А. К. Делгер-оол)	1	Чуртта болуп турган амыр эвес үелерни көргөн херечи, бөдүүн чоннуң амыдыралын билир чогаалчы – А. Неверовтуң допчу намдары-биле кыска таныжылга. Тоожунуң темазын, идеязын тодарадыры. 12 харлыг Додонов Мишканың омур-хевиринге үнелел тургузуп билир.		
	ЧСК. Чогаадыг	1	Бижимел чугаазын, сөс курлавырын байыдар.		
	Түңнел кичээл	1	Өөрөнгөн чогаалдарыңга янзы-буру чогаадыкчы ажылдар кылыр.		
Төрээн чуртум делгемнери					
Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	Х. М. Ойдан-оол. Тоожу «Эзир» (шилиттинген эгелер). (3) Ш. М. Суван. Чечен чугаа «Азыранды». (1) <i>Литература теориязы: проза и лирика</i>	5	Чогаалдың тема болгаш кол идеязын тодарадыр. Маадырларның омур-хевиринге, аажы-чаңыңга үнелелди берип билир. Тыва аңчыларның ёзу-чуруму, чаңчылдары-биле таныжылга. Чогаал маадырларын деңней сайгарып билир. Чогаалдың адын, ында сиңирген ужур-утканы илереттинген кол бодалды тодарадыры. Ниити ажылдаары: Соктайның портредин тургузары. Чечен чугаада бичии уругларың болгаш улуг кижилерниң иштики делегейинге үнелел берип билир. Проза (калбак чогаал) болгаш лирика жанрларының ниити болгаш ылгалып турар талаларын тодарадып билир. Проза (калбак чогаал) болгаш шүлүк жанрларының ылгалдыг талаларының дугайында өөредиглиг чугааны чорудуп билир. Чогаалды сайгарар. Чогаадыкчы ажылдаары: бердинген тема ёзугаар чогаадыг бижири.		
Төрээн чуртум делгемнери					

<p>Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы</p>	<p>С. А. Сарыг-оол. Шүлүк «Күс».</p> <p>М. Б. Доржу. Шүлүк «Экии, Тывам!»</p> <p>А. А. Даржай. Шүлүк «Өгге йөрээл».</p> <p>С. Б. Молдурга. Шүлүк «Амытаннар чылы»</p>	<p>4</p>	<p>Күс. Чогаалдың тема болгаш идеязын тодарадып, ужур-утказын бадыткалдыг илередип билири. Эжеш ажылдаары: шүлүктүң дылының чурумалдыг аргаларының тып, сайгарып билири. Шүлүктүң сагыш-сеткил илередип турар кол бодалын тодарадырынга дылдың кандыг аргалары салдарлыг болганын илередир. Бөлүктөп ажылдаары: лириктиг маадырның овуру болгаш күскү бойдус чурумалы-биле ажыл. Аянның номчулганы чедингир күүседир. Күс дугайында орус болгаш өске-даа чогаалчыларның шүлүктери-биле таныжылга.</p> <p>Экии, Тыва! Шүлүкте илереттинген кол бодалга авторнуң хамаарылгазын илередип билир. Тема болгаш идеяны тодарадыр. Сөзүглелге даянып, Тываның овурунга бадыткалдыг үнелел берип билир.</p> <p>Өгге йөрээл. Шүлүктү аянның номчуур, идеялиг пафосту тодарадып билир. Дылдың чурумалдыг аргаларын, чогаалдың тургузуун (композицияны) онзагайлап билир. Чогаалдың ужур-утказынга авторнуң хамаарылгазын тодарадыр.</p> <p>Амытаннар чылы. Шүлүктү аянның номчулга. Чогаалдың идеялиг ужур-утказын илередир. Чогаалга даянып, чөөн чүк улузунуң ай-хүн санаашкынында ниити, бот-тускайлаң онзагай талаларын илередир. Тыва чоннуң чаңчылчаан ажыл-ижин, ёзу-чаңчыларын онзагайлап өөренир.</p>		
--	---	----------	---	--	--

Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы	У. О. Оралбаев. Шүлүк «Тыва черге мөгейиг» (очул. Н. Ш. Куулар)	1	Чогаалчы О. Оралбаевтин чогаадыкчы намдары- биле таныжылга. Шүлүктү номчуп, ооң идеялиг ужур-утказын тайылбырлап илередип билир. Тыва чоннуң иштики делегейиниң бай-байлаан чогаалга даянып тодаргайлаар. Авторнуң ажыглааны дылдың уран чурумалдыг аргаларын тып, сайгарып, өөредиглиг чугаага киржир.		
Көжеге-даа ажыттынды					
Тыва драматургия	В. Ш. Көк-оол. Детская пьеса «Чаргы». (2) Е. Т. Танова. Ши «Илбилиг согун». (3)	5	Чогаалдың идеялиг ужур-утказын тайылбырлап билир. Чидиг айтырыглыг байдал: шииде чөрүлдээни илередип билир. Шииниң маадырларының омур-хевиринге үнелел бээр, оларны деңнеп, бадыткалдыг сайгарып билир. Маадырларның хөделиишкининге хамаарыштыр бодунун бодалын, туружун илередир. Шиини рольдап номчууру. Уруглар чогаалын бижииринге фантастика жанрының болгаш делегей, амыдырал дугайында шингээди алырынга салдарын илередип билир. Шииниң улустуң аас чогаалы-биле холбаалыын сайгарып шыдаар. Бердинген темага чогаадыг бижиир. «Көжеге-даа ажыттынды!» деп төлевилел тургузарынга бөлүк-биле киржилгелиг ажылдап билир.		
	Түңнел кичээл	1	Өөрөнгөн чогаалдарынга янзы-буру чогаадыкчы ажылдар кылыр.		

Прошнуровано, пронумеровано
скреплено печатью

Всего страниц 13

« 03 » 09 2024 год

[Handwritten signature]